

Загалом, сутність інституту недопустимих доказів виникає в тому, щоб забезпечити справедливий та законний судовий процес, захистити права обвинуваченого та запобігти зловживанням правоохоронних органів під час збору доказів у кримінальних провадженнях.

Функціональне ж призначення інституту недопустимих доказів полягає у:

- стимулюванні дотримання правових норм суб'єктами доказування;
- гарантуванні забезпечення прав учасників кримінального провадження,
- застосування належної правової процедури доказування у кримінальних провадженнях,
- забезпечення права на справедливий суд та ухвалення законного, обґрунтованого, вмотивованого та справедливого рішення суду [2, с. 54].

Список використаних джерел

1. Грошевий Ю. М. Проблеми диференціювання порушень кримінально-процесуальних норм у доказуванні. *Вісн. акад. прав. наук України*. Харків, 1997. №2. С. 112–121.

2. Кайло І. Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Харків, 2016. 210 с.

Шановал Олена Вікторівна,
адвокат адвокатського об'єднання «РОЯЛ
ПРОТЕКШН»

ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИЙ ЯК ОСОБЛИВИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

За час повномасштабного вторгнення Росії до України, українське національне законодавство постало перед низкою питань, які зумовлені війною, і набули важливості знезацька. Зокрема це питання військовополонених, їх статусу, та у випадках передбачених законодавством и процесуального статусу у кримінальних справах.

Відповідно до норм міжнародного права, комбатанти не несуть відповідальність за вчинення злочину військової агресії. Проте, особи які вчинили інші, загальнокримінальні злочини, мають нести відповідальність за них.

Станом на 18.10.2023, відповідно до повідомлення Офісу Генеральної Прокуратури України, було зареєстровано 107400 злочинів у сфері порушення законів та звичаїв війни [1]. Більшість з цих злочинів було здійснено військовими РФ. Однією з головних засад кримінального судочинства є невідворотність покарання за здійснений злочин. Іноді, правоохоронці органи мають можливість встановити причетність військовополонених до здійснення даних злочинів. У

такому разі вони мають нести відповідальність за свої злочини згідно із Українським законодавством.

Варто зазначити, що Кримінальний процесуальний кодекс України до 24 лютого 2022 року не передбачав ніяких особливостей процесуального статусу військовополонених. Проте законодавство адаптується до життя, тому було внесено низку змін до КПК, зокрема також і стосовно питання військовополонених.

Основною українського національного законодавства щодо військовополонених виступає ратифікована Україною Женевська Конвенція

В даній конвенції військовополонений визначається як особи, які потрапили в полон до супротивника й наведені категорії до яких мають належати ці особи:

Також визначення військовополоненого міститься в деяких підзаконних нормативно правових актах. Воно повністю збігається з визначенням з Женевської конвенції, та не мають додаткового тлумачення чи іншої диференціації. Зокрема у Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України прямо розміщено посилання на відповідні норми Женевської конвенції [3].

В свою чергу варто розглянути особливості правового статусу саме військовополонених, щодо яких здійснюється кримінальне провадження в Україні.

Диференціацію кримінально процесуальної форми провадження щодо військовополонених вирізняється саме через наявність особливого суб'єкту кримінального провадження – особи військовополоненого, щодо якого існують особливі вимоги, що здійснення кримінального провадження.

Військовополонені згідно Женевської конвенції користуються і деякими іншими додатковими правами та обов'язками, у порівнянні із іншими підозрюваними чи обвинуваченими. Зокрема Женевська конвенція передбачає наступні норми, яких не міститься у КПК:

1. Наявність окремого суб'єкту – держави-покровителю (Protecting Power), із деякими правами то обов'язками.

2. Додаткові вимоги щодо повідомлення про підозру військовополоненому, зокрема, повідомлення державі-покровителю, розширений у порівнянні із КПК список відомостей, що мають бути зазначені у такому повідомленні, додаткові вимоги щодо строків підготовчого засідання.

3. Додаткові права та обов'язки військовополоненого. Зокрема, на відміну від КПК, який проголошує право не повідомляти нічого, Женевська конвенція містить перелік відомостей, які військовополонений зобов'язаний повідомити слідству (прізвище, ім'я та військове звання, дату народження та армійський, полковий, особовий чи серійний номер або, якщо цього немає, іншу рівноцінну інформацію.), військовополонений має право на допомогу товаришів-

військовополонених, які можуть бути за його вимогою залучені для проведення слідчих дій.

4. Існують конкретні вимоги стосовно використання щодо військовополонених запобіжного засобу. Звичайно, військовополонений вже знаходиться в умовах табору для тримання військовополонених, але ст. 103 Женевської конвенції встановлюється додатковий режим тримання під вартою, із своєю специфікою. Строк такого тримання не може перевищувати 3 місяців, тримання під вартою здійснюється в умовах тримання у дільниці посиленого контролю [4].

Слід враховувати, що існують певні додаткові гарантії та права, які передбачені для іноземних громадян Кримінально-процесуальним кодексом України, та іншими НПА.

Зокрема ч. 6, ст. 42 КПК надає право громадянину іноземної держави на зустріч з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави, яку йому зобов'язана забезпечити адміністрація місця ув'язнення.

Також, ратифікована Україною Віденська конвенція про консульські зносини 1963 року відповідно до п. Б, ч. 1 ст. 36 її положень, надає обов'язок слідства в разі затримання або обрання запобіжного заходу у вигляді тримання від вартою відносно цієї особи, про це обов'язково сповіщається дипломатичне чи консульське представництво держави, громадянином якої є затриманий, або той хто тримається під вартою [7].

На наш погляд, у зв'язку із розірванням дипломатичних відношень між Україною та РФ, необхідне регулювання даних обставин. Як один із варіантів – здійснювати повідомлення стосовно кримінального переслідування особи-військовополоненого заочно, через відповідні ЗМІ, за аналогією із врученням підозри яке здійснюється заочно особам, що переховуються від слідства, наприклад стосовно.

Дане регулювання необхідно для повного дотримання прав осіб що притягується до кримінальної відповідальності, та неможливості подальшого оскарження рішень у судах вищої інстанції та міжнародними судами зокрема ЄСЗПІ за формальними ознаками порушення прав людини.

У Кримінальний Кодекс України та Кримінальний процесуальний кодекс України були внесені зміни, які надали ще одне важливе положення до правового статусу військовополоненого. Це доповнення Кримінального Кодексу України додаткової підстави для звільнення від відбування покарання з зв'язку з прийняттям уповноваженого органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого, а також доповненням Кримінально процесуального кодексу, про скасування запобіжного заходу у зв'язку із прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого.

Виходячи із положення п. 28, ч. 1, ст. 3 КПК України, це право не є виключним правом військовополоненого, але й інших осіб, щодо яких

прийнято таке рішення. У практичній діяльності суду ми бачимо, що такі рішення також приймаються і щодо інших осіб, які не мають статусу військовополонених, проте у зв'язку із їх протиправною діяльністю, можуть бути використані для повернення громадян України з полону,

Проте це право, також може бути важливим чинником диференціації кримінально процесуальної форми щодо військовополонених, як окремої категорії осіб.

Серйозне порушення як основних гарантій, так і вищезазначених процесуальних гарантій військовополоненого може кваліфікуватися за ст. 130 Третьої конвенції як серйозне порушення («умисне позбавлення військовополоненого його прав на справедливе та належне судове розслідування, передбачених цією Конвенцією») [8].

Таким чином, вважаємо за необхідне:

1. Виокремлення та чітке регламентування військовополоненого, як окремої категорії осіб у кримінальному провадженні;

2. Закріплення у законодавстві процедури заочного повідомлення дипломатичних установ іноземних громадян стосовно кримінальних проваджень щодо їх громадян, шляхом розміщення інформації у відкритих джерелах в мережі Інтернет, за аналогією з заочним повідомленням про підозру;

3. Чітке регламентування осіб, які мають право на участь в процедурі обміну військовополоненими. Додаткові категорії осіб які можуть бути прирівняні в статусі до військовополонених для практичного використання їх права на скасування запобіжного заходу для участі у обміні військовополоненими;

4. На наш погляд існує реальна необхідність щодо розроблення інструкції стосовно порядку здійснення кримінального провадження щодо військовополонених. В цій інструкції варто врахувати та викласти компіляцію всіх особливостей, додаткових прав та обов'язків всіх суб'єктів кримінального процесу, а також всі особливості здійснення такого процесу, відповідно до міжнародного та національного законодавства, для уникнення плутанини та можливого порушення норм права;

Таким чином, ми можемо дійти висновку, що фактично у кримінальному процесі України з'явилась нова, окрема категорія осіб, щодо якої встановлюються особливі вимоги до кримінального провадження щодо них. Встановлюються розширені права на обов'язки такої особи, особливі вимоги щодо змісту документів та умов проведення процесуальних дій, додаткові суб'єкти кримінального процесу. Ця тема є обширною, потребує вдосконалення правового регулювання щодо неї.

Список використаних джерел

1. Інформографіка Офісу Генеральної Прокуратури, від 18,10,2023, URL <https://www.gp.gov.ua/storage/uploads/686556dd-7174-4d1b-852f-4e8987bafc4e/warcrime-18102023ua.jpg>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2022 року № 413 «Про затвердження Порядку тримання військовополонених».
3. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 721 «Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період».
5. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 10,08,1949, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
6. Віденська Конвенція про консульські зносини від 24,04,1963. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU63K02R>.
7. Кочура О. О. Про окремі аспекти щодо проведення досудового розслідування за участю іноземних громадян, які не користуються дипломатичним імунітетом \ Право і суспільство, 2017, № 3. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/38.pdf.
8. Пашковський М. Кримінальне провадження щодо військовополонених: у чому особливість? Від 21.06.2022. URL: <https://justtalk.com.ua/post/kriminalne-provadhennya-schodo-vijskovopoloneni-h-u-chomu-osoblivist>.